Herman Gorter

Herman Gorter

De Tachtiger die socialist werd
Wormerveer, 26 november 1864 - Sint-Joost-ten-Node (Brussel), 15 september 1927

In de Lage Landen is Herman Gorter de man die schreef: ‘Een nieuwe lente en een nieuw geluid’; in de rest van de wereld is Gorter de man die sprak met Lenin. Gorter was het beide: toen hij jong was schreef hij gedichten die het hoogtepunt van de Beweging van Tachtig zouden worden; later in zijn leven schreef hij pamfletten over het socialisme. Gorter was een man met een dubbele carrière.

Bijzonder taalgevoel

Als jongen lag Herman Gorter vaak in de tuin van zijn ouders in Wormerveer. Zijn vader, Simon Gorter, was predikant en letterkundige. Hij stierf al toen Herman zeven was. Toch heeft hij, via zijn boeken, veel invloed gehad op zijn zoon. Aan het eind van het leven van Simon in 1870, verhuisde het gezin Gorter naar Amsterdam. Het is ook daar dat Herman vanaf 1883 klassieke talen ging studeren. Al gauw kwam hij via de studentensociëteit in contact met bekende dichters van zijn tijd, zoals Willem Kloos.

Gorter was tijdens zijn studentenjaren al bezig met poëzie. Hij bestudeerde haar in het kader van zijn studie en voor disputen van de sociëteit. Maar hij schreef ook zelf gedichten. Zijn eerste werk werd niet gepubliceerd. Het waren vooral sonnetten over erotiek en poëzie, en een gedicht *Lucifer* uit de jaren 1885-’86. Zijn debuut kwam met *Mei, een gedicht*, dat in 1889 werd gepubliceerd in *De Nieuwe Gids*. In hetzelfde tijdschrift trad hij een jaar later op met zijn *Verzen*. Daarin was vooral de bijzondere taal ongekend, die hij altijd gebruikte om indrukken van zijn omgeving in klankbeelden om te zetten. Hij gebruikte op een eigen manier de regels en het ritme, hij vond soms zelf nieuwe woorden uit (neologismen).

Sensitivisme

De Nieuwe Gids, het tijdschrift waarin *Mei* en *Verzen* verschenen, was het belangrijkste podium voor vernieuwende dichters, schrijvers en critici. Zij zouden de Beweging van Tachtig genoemd worden en vooral de *Verzen* golden voor hen als het te bereiken doel. Dat doel was de dichter als een bijzonder iemand, die anders dan andere mensen in de dagelijkse werkelijkheid staat en die werkelijkheid ook anders ziet. Zijn werk moest sensitivistisch zijn: hij moest indrukken van de zintuigen niet gewoon of via het verstand uitdrukken, maar via sensaties. Die sensaties kon de dichter bereiken door zijn indrukken en emoties te verhevigen en hij kon ze uitdrukken in eigen klanken (en daarom ook soms in nieuwe, eigen woorden). De indrukken waar deze vernieuwende, sensitivistische dichters het meest voor open stonden waren die van het licht en van beweging, zelfs van dode dingen – zoals uit dit fragment uit de *Verzen* blijkt:

> Ik ben alleen in het lamplicht,
> de dingen kijken met een glad gezicht,
> om me in ’t licht.
>
> De dingen staan om me zoo stil
> te luisteren wat de stilte wil,
> vertellen wil.

De *Verzen* werden beschouwd als het hoogtepunt van het sensitivisme, als het voorbeeld van hoe een gedicht moest zijn, als de voltooiing van de agenda van de Tachtigers. De beoordeling van de *Verzen* door Willem Kloos, de belangrijkste man achter *De Nieuwe Gids*, is het bekendst geworden: hij vond de bundel ‘de allerindividueelste expressie van de allerindividueelste emotie’. Dat kan gelden als het doel van alle Tachtigers.

Berkering tot het socialisme

Na de *Verzen* zou Gorter echter meer gewonnen worden voor een strenge zelfbeheersing. De uitzonderlijke positie onder de mensen die de Tachtigers voor een dichter opeisten, beviel hem niet langer. Er volgde een bekering. Gorter werd actief in de socialistische beweging, die streed voor meer rechten voor arbeiders. Samen met de schrijfster Henriëtte Roland Holst werd hij lid van de Sociaal-Democratische Arbeiderspartij (SDAP) en legde hij zich toe op de studie en de verspreiding van het marxisme. In 1909 liet hij Roland Holst achter in de SDAP en richtte hij, met anderen, de nieuwe links-marxistische Sociaal-Democratische Partij (SDP) op. 1917 was een ander belangrijk jaar. Gorters vrouw stierf toen, hij werd zelf ziek en ging voor een kuur naar Zwitserland. Daar ontmoette hij Russische ballingen, die de marxistische revolutie van dat jaar in hun thuisland nauw volgden. Gorter hoopte dat de revolutie zich zou uitbreiden naar het westen. Maar dat bleef uit en Gorter werd het steeds minder eens met de strategie die de Russische revolutionaire leider Lenin in het westen volgde. Hij ging persoonlijk met hem in debat – maar zonder hem te overtuigen. In 1921 verliet hij de partij.

De dichter en de maatschappij

Na zijn socialistische actie legde hij zich aan het eind van zijn leven toe op de relatie tussen de maatschappij en de dichter. Daarvoor bestudeerde hij klassiekers als Homerus, Dante en Shakespeare. Maar eigenlijk ging het ook over een kwestie die hem altijd had beziggehouden. In zijn jonge jaren nam hij de positie in van de bijzondere waarnemer, de dichter die anders ziet dan de rest van de maatschappij. *Mei* en de *Verzen* waren er de uitdrukking van. Als socialistisch activist was hij direct betrokken bij de toekomst van de maatschappij. Tegelijk liet hij ook toen het dichterschap niet los. In zijn socialistische tijd schreef hij bijvoorbeeld in 1906 *Een klein heldendicht*, over de groei van drie proletarische figuren naar een socialistische overtuiging. Of *Pan*, in 1912, over het marxisme als de bevrijding van de mens. En zijn hele leven lang bleef hij al zijn werk, ook *Mei* en *Verzen*, opnieuw uitgeven en in wisselende samenstellingen bundelen. Ook al lijkt het dat Herman Gorter een man van twee carrières was, altijd was hij begaan met de relatie tussen de dichter en zijn omgeving en met de poëzie. Aan haar schreef hij dan ook: ‘Met al mijn bloed heb ik voor u geleefd.’ Het is de titel van een biografie uit 2000.

Dichter draagt voor: Gorter

Toen Ramsey Nasr de Nederlandse Dichter des Vaderlands was, presenteerde hij een serie van 21 verfilmde gedichten. Dit is *Ik was toen een arme jongen* van Herman Gorter.

Leest spreekt: over Herman Gorter

Herman Gorter is niét de dichter van *Mei*, leren we in deze aflevering van de podcast. Waarvan dan wel? En welke bijdrage aan ons beeld van de activistische dichter hoopt het boekje *De totale Gorter* te verspreiden? Over het belang en de betekenis van Gorter voor onze tijd spreekt Geert Buelens met Johan Sonnenschein en Hannah van Binsbergen.

Verder lezen

- Herman Gorter op de KB-website
- Jacqueline Bel, *Bloed en rozen. Geschiedenis van de Nederlandse literatuur 1900-1945*. Amsterdam 2018, p. 235-238: ‘Gorter en *De school der poëzie*’.
- Willem van den Berg en Piet Couttenier, *Alles is taal geworden. Geschiedenis van de Nederlandse literatuur 1800-1900*. Amsterdam 2016, p. 603-610: ‘Herman Gorter (1864-1927)’.
- Enno Endt, ‘Herman Gorter 1864-1927’ In: '*t Is vol van schatten hier...* (1986).
- Herman Gorter, *Mei. Een gedicht*. Enno Endt, ed. (Amsterdam: Em. Querido’s Uitgeverij, 1994).
- Herman Gorter, Fragmenten van *Mei* in *De Nieuwe Gids* (1889).
- Herman Gorter, *Pan* (1912).
- Herman Gorter, Fragment uit ‘Ik ben alleen in het lamplicht’ in: *Verzen* (1890).
- Herman Gorter, *Verzen. De editie van 1890*. Enno Endt, ed. (Amsterdam: Athenaeum – Polak & Van Gennep, 2004) [uitgave van 1987 in de DBNL].
- Over het verschil tussen *Mei* en de *Verzen*: J.D.F. van Halsema, ‘Gorter na Mei’ (1978).
- Rick Honings en Lotte Jensen, *Romantici en revolutionairen. Literatuur en schrijverschap in Nederland in de 18de en 19de eeuw*. Amsterdam 2019, p. 334-338: ‘De Tachtiger’.
- De beoordeling van Kloos in zijn ‘Kroniek’ in *De Nieuwe Gids* 6 (1891), p. 144.

- Herman de Liagre Böhl, *Herman Gorter 1864-1927. Met al mijn bloed heb ik voor U geleefd* (Amsterdam: Olympus, 2000).
- Over de opening van *Mei*: R.Th. van der Paardt, ‘De klassieke opening van Mei. Een voetnoot bij Fresco 1978 door R.Th. van der Paardt’ In: *Jaarboek van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde, 1989* (1989).
- Videofragment: de poëzie van Herman Gorter in De Nieuwe Liefde.
- Jacob Groot leest Herman Gorter in de DBNL.
- Downloadbaar lesmateriaal op KlasCement over de liefdespoëzie van Herman Gorter.

https://www.literatuurgeschiedenis.org/schrijvers/herman-gorter